

Ярослав СМОЛИН

Національний університет “Львівська політехніка”,
асистент кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти, к. ю. н.
yaroslav.v.smolyn@lpnu.ua
ORCID: 0009-0008-7848-841X

Марія АНЦИФЕРОВА

Національний університет “Львівська політехніка”,
студентка Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
mariia.antsyferova.pv.2020@lpnu.ua
ORCID: 0009-0003-2265-9877

ДЕРОГАЦІЯ, АБРОГАЦІЯ, НУЛІФІКАЦІЯ: ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРИКЛАДИ ЗАСТОСУВАННЯ

<http://doi.org/10.23939/law2024.43.239>

© Смолин Я., Анциферова М., 2024

У статті проаналізовано правові концепції дерогації, аброгації та нуліфікації, які є інструментами для регулювання відносин у суспільстві та міжнародних відносинах. Визначено, що дерогація означає часткове скасування закону або його окремих положень з метою тимчасового відступу від зобов'язань під час надзвичайних ситуацій. Приклади дерогації – це дії України під час збройної агресії з боку російської федерації та заходи європейських країн під час пандемії COVID-19. Аброгація (аболіція) означає скасування або зміну застарілого закону чи угоди. Цей термін має коріння в римському праві, де існували різні форми аброгації. З часом аброгація еволюціонувала до юридичного інструменту, що дає змогу урядам скасовувати застарілі закони або вносити зміни без потреби збереження застосування попередньої норми. Сучасні застосування аброгації включають кримінально-процесуальне законодавство, де можливе закриття провадження у разі непідтвердження обвинувачень, а також міжнародні процедури, як-от помилування або амністія, що дозволяють звільняти засуджених без скасування вироку. Встановлено, що поняття “нуліфікація” використовується як у правовій, так і в економічній сферах, і означає позбавлення документів юридичної сили або визнання цінних паперів недійсними. Розглядається історична практика нуліфікації, починаючи від утворення конфедерації північноамериканських штатів, спроб укладення нового союзного договору між республіками СРСР у 1991 році та відцентрових тенденцій у Європейському Союзі. У сучасних умовах, як показує приклад України з росією, нуліфікація договорів може слугувати захистом національних інтересів у відповідь на зовнішні виклики.

Зроблено висновок, що ці правові механізми важливі для забезпечення правової стабільності та адаптивності, дозволяючи реагувати на надзвичайні ситуації та суспільні виклики без порушення основних прав і свобод громадян.

Ключові слова: дерогація, аброгація, нуліфікація, заборона, обмеження, правовідносини, права.

Постановка проблеми. Одним із перших методів регулювання суспільних відносин, який існував як до появи держави, так і після, є метод використання правових заборон та обмежень. Використання заборон та обмежень почалось у формі соціальної норми, яка до появи поняття права регулювала відносини у суспільстві, у тому числі вказувала на права та обов'язки суб'єктів відносин. Як приклад доречно навести слова Джона Локка про те, що людина в додержавному суспільстві може розпоряджатися своєю особистістю, власністю та свободою лише в межах, встановлених відповідними заборонами, основною з яких є заборона порушення прав та свобод інших індивідів. Ця заборона являє собою “закон природи”, яким “керується природний стан і який є обов'язковим для кожного”.

Але все ж, аналізуючи сучасну юридичну літературу, можна дійти висновку, що навіть сьогодні немає чіткого розуміння правових заборон та правових обмежень у напрямі їх об'єднання, а також не дано відповіді на такі запитання: як вони мають діяти, щоб досягти максимального правового ефекту; як співвідносити ці правові категорії; яке з понять та категорій ширше у правовому розумінні, і як це може впливати на реалізацію поставлених цілей?

Аналіз досліджень проблеми. Дослідження таких правових категорій, як дерогація, аброгація та нуліфікація в юридичній літературі проведено не повною мірою. Серед авторів, які частково досліджували ці питання – І. Назарчук, О. Плантаєнко, А. Турчак.

Мета статті. Зважаючи на вище викладене, мета дослідження полягає в аналізі юридичних концепцій дерогації, аброгації та нуліфікації, що становить вивчення їх характерних рис, ефективності їх використання у сучасному законодавстві і специфічних особливостей в контексті національного та міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. Однією з основ існування демократичної держави є забезпечення належного захисту прав і свобод людини та громадянина. Проте ці права та свободи не можуть бути абсолютними, оскільки часто суперечать законам і свободам інших суб'єктів, і навіть іншим – не менш важливим цінностям, таким як державна безпека чи громадський порядок. З цієї причини нормативні акти зазвичай передбачають можливість обмеження прав і свобод. Зазвичай вони роблять це трьома способами. По-перше, у вигляді так званих винятків *ex definitione*, тобто положення, які вказують на те, що конкретна дія не розглядається як порушення цього права [1, с. 10]. Другим способом врегулювання питання про обмеження прав і свобод у міжнародних актах є застереження про обмеження, які передбачають норми, за якими допускається державне втручання у сферу прав людини. Останньою формою регулювання обмежень прав людини є так зване застереження про дерогацію, яким визначають умови, за яких допускається призупинення певних прав і свобод у випадках певної загрози [2, с. 130].

Дерогація (з англійської “*Derogation*”) – це ситуація, у якій закон, постанова або рішення скасовуються частково. Це юридичний термін, який визначає часткове анулювання певного закону, обмежуючи його застосування. У спеціальному значенні, пов'язаному із законотворчістю, термін “дерогація” використовується для опису часткового скасування закону. Це означає скасування тільки частини закону та внесення нових положень замість скасованих, процес, який також відомий як суброгація [3, с. 233].

Положення міжнародних договорів, зокрема п. 1 ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, передбачає можливість держав відступати від своїх зобов'язань у надзвичайних обставинах. Ці заходи можуть бути застосовані лише під час оголошеного надзвичайного стану, коли життя нації зазнає загрози, і мають бути обмежені мірою, що вимагається станови-

щем. Такі дії не мають суперечити іншим зобов'язанням за міжнародним правом і містити дискримінацію за расою, кольором шкіри, статтю, мовою, релігією або соціальним походженням. Повідомлення про відступ від зобов'язань та дату припинення таких заходів має бути надіслано іншим державам-учасникам через Генерального Секретаря ООН [4].

Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 року в ст. 15 установлює чіткі рамки для обмежень, які держави можуть застосовувати під час надзвичайних ситуацій, щоб забезпечити захист прав і свобод. Згідно з цією статтею, лише “виняткові та надзвичайні обставини, що стосуються всієї нації”, можуть слугувати підставою для тимчасового відступу від зобов'язань, взятих на себе за Конвенцією: “1. У періоди, коли війна або інша загроза для суспільства ставить під загрозу життя нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вдатися до заходів, які відступають від її зобов'язань за Конвенцією, але лише в межах, які диктує гострота ситуації, з умовою, що такі заходи не порушують інших її зобов'язань згідно з міжнародним правом. 2. Жоден виняток за цим положенням не дає права на відступ від статті 2, окрім випадків смерті, спричиненої правомірними воєнними діями, а також статей 3, 4 (пункт 1) і 7” [5].

Вісім країн-учасниць Європейської Конвенції з прав людини, серед яких Албанія, Вірменія, Франція, Грузія, Греція, Ірландія, Туреччина та Великобританія, раніше скористалися можливістю відступу від їхніх зобов'язань. Зокрема, Греція, Ірландія, Великобританія та Туреччина були зобов'язані обґрунтовувати свої дії в контексті стандартів, встановлених Конвенцією.

21 травня 2015 року Верховна Рада України ухвалила постанову, якою затвердила заяву “Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські й політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод”. Згідно з цією заявою, Україна відступила від деяких положень п. 3 ст. 2, статей 9, 12, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а також статей 5, 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод до моменту повного припинення збройної агресії з боку російської федерації [6]. 5 червня 2015 року українська влада повідомила Генерального Секретаря Ради Європи, що через надзвичайну ситуацію на території країни вирішено скористатися ст. 15 Європейської Конвенції з прав людини для тимчасового відступу від виконання деяких зобов'язань, передбачених конвенцією. Схоже повідомлення було направлено також Генеральному Секретарю ООН, в якому відображено безпекову ситуацію на сході України та в регіонах, де здійснено відступ від обов'язків за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права [7].

У березні 2020 року у зв'язку з пандемією COVID-19 сім європейських країн оголосили про дерогацію згідно зі статтею 15 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [8]. До квітня 2020 року цей список розширився до десяти країн, до яких долучилися Латвія, Румунія, Молдова, Вірменія, Естонія, Грузія, Албанія, Північна Македонія, Сербія та Сан-Марино [9]. В цей період особливо актуальним було питання вільного переміщення між європейськими країнами. Вірменія, Естонія та Латвія запровадили заборону на в'їзд, що стало частиною більших обмежень на свободу пересування. Ці заходи були обґрунтовані потребою запобігти поширенню інфекційної хвороби, яка загрожувала здоров'ю громадян. Введені карантинні обмеження визнавалися виправданими та спрямованими на досягнення законної мети, оскільки більш м'які заходи виявилися неефективними і могли збільшити ризики для безпеки населення (аналіз обмежень та їх термінів був розглянутий Європейським судом з прав людини у справі Куїмов проти росії [10]).

Аброгація (аболіція) означає скасування або зміну застарілого закону, договору чи угоди [11]. Цей термін своїм корінням сягає часів римського права, де існувало кілька видів аброгації:

- “abolitio generalis sive publica”, яка передбачала звільнення засуджених за певні злочини з нагоди радісних подій (свят) або під час суспільних лих;
- “abolitio ex lege”, що містила відміну звинувачення суддею через формальну помилку у обвинувальному акті на прохання обвинуваченого;
- “abolitio privata”, яка дозволяла приватному обвинувачу відмовитися від своїх претензій.

Згодом з'явилися також поняття “abolitio specialis” (анулювання дії кримінального суду) та “abolitio generalis” (загальне аболіційне звільнення в рамках амністії) [12].

Резюмуючи вище зазначене, можна констатувати, що спершу аброгація (аболіція) використовувалася переважно у кримінальному праві, де було чітко визначено випадки її застосування. У міру розвитку правової системи аболіція стала розглядатися як прерогатива влади, надана правителем до юридичного встановлення факту вини, проте вона істотно відрізняється від помилування, яке застосовується після винесення судового вироку. У конституційних державах лідер держави не має права застосувати аброгацію (аболіцію) для скасування законно ухваленого судового рішення про накладення кримінального покарання на міністрів чи посадових осіб. За сучасними конституційними нормами, аброгація (аболіція) може бути надана лише після отримання обґрунтованого рішення вищого суду (наприклад, у Брауншвейгу), за пропозицією Міністерства юстиції (у Вюртембергу), з дозволу парламенту у вигляді спеціального закону (як у Пруссії), або ж заборонена взагалі (як у Баварії). У деяких конституціях чітко зазначено, що злочини, скоєні державними службовцями під час виконання своїх службових обов'язків, не підлягають аброгації, тобто є пряма заборона на зняття юридичної відповідальності за такі дії [3, с. 232].

Сучасні приклади аброгації (аболіції), на наш погляд, можна побачити у положеннях кримінально-процесуального законодавства. Перший приклад: заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності, за якою ніхто не може бути повторно обвинуваченим або покараним за злочин, щодо якого вже існує вирок суду, що набув законної сили. У такому разі кримінальне провадження треба негайно закрити. Другий приклад – відмова від підтримання державного обвинувачення. Якщо прокурор під час судового розгляду переконується, що обвинувачення не підтверджується доказами, він має відмовитися від підтримки державного обвинувачення і додати мотиваційну постанову до матеріалів справи. Копія цієї постанови видається обвинуваченому, його захиснику, потерпілому та їхнім законним представникам, а також представнику юридичної особи відповідного кримінального провадження [13].

Також прикладом аброгації у сучасному міжнародному праві є процедури помилування та амністії. У міжнародно-правовому контексті амністію треба диференціювати від помилування, яка є офіційним актом (зазвичай глави держави), що звільняє засудженого злочинця (групу злочинців) від відбування покарання (або частини покарання), без скасування засудження. У практиці міжнародних організацій прийнято вважати, що помилування, пом'якшуючи чи усуваючи покарання, проте не скасовує самого засудження [14, с. 302].

Кримінальне законодавство багатьох зарубіжних країн використовує інститути амністії та помилування, а в окремих – лише інститут помилування, який за змістом зазвичай містить і положення інституту амністії. Наприклад, згідно зі ст. 133-9 КК Франції 1992 (у редакції від 1 січня 2002 р.), амністія скасовує судимість, а також звільняє від покарання без можливості перегляду справи, а, за ст. 133-7 помилування здійснюється лише у вигляді звільнення від покарання. Норми, які передбачають можливість звільнення від покарання у зв'язку з актом амністії та/або помилування, закріплені у кримінальних кодексах Японії, В'єтнаму, Корейської Народно-Демократичної Республіки, Швейцарії, Китайської Народної Республіки, Республіки Таджикистан, Азербайджанської Республіки та ін. [15, с. 188].

Міжнародний Кримінальний Суд (далі – МКС) враховує, що конституції більшої частини держав наділяють главу держави правом оголошення амністії і правом помилування, застосовним до осіб, які вчинили правопорушення. Зазвичай глава держави повноважний у межах наданої конституцією чи законом компетенції амністувати чи милувати в рамках будь-якого кримінального переслідування та під час застосування будь-якого покарання у разі, коли особу було засуджено національним судом, після чого суд вже не має права повторно притягнути цю особу до відповідальності.

Водночас глави держав не можуть втручатися у рішення МКС. Відповідно до ст. 110(2) Статуту, виключно Суд є повноважним скоротити призначене ним покарання. Положень щодо

амністії у Статуті немає, як їх немає і в додаткові положення, що пояснюється різними поглядами на дієвість такого роду заходів. Різні правові системи практикують різні підходи до амністії, що відрізняються здебільшого процедурою [16].

Сьогодні за амністією накопичено велику кількість норм міжнародного права, де обмежені рамки її допустимого застосування. Основним тут треба вважати те, що амністії не сумісні з необхідністю та невідворотністю покарання осіб, які вчинили військові злочини, геноцид, злочини проти людяності та інші масові порушення прав людини. Таке амністування було б не сумісне з конвенційними зобов'язаннями країн, політикою ООН.

Загалом ООН, враховуючи історичний досвід, виступає проти амністій за злочини проти людяності, військові злочини та геноцид. Практика показує, що амністії осіб, безпосередньо відповідальних за згадані злочини, навіть якщо такі акти були обґрунтовані підтримкою світу, найчастіше не тільки не досягали мети, а скоріше провокують амністованих знову вчиняти злочини. Також досвід свідчить, що низка мирних угод укладалася без домовленостей про амністії, в тому числі і тоді, коли вона вважалася найважливішою умовою досягнення або підтримання миру, коли були побоювання, що пред'явлення тяжких кримінальних звинувачень спровокує ескалацію конфлікту.

Слово “nullificatio” (нуліфікація) запозичене з латинської мови, і в буквальному перекладі означає “знищення” [17]. В “Економічному словнику” знаходимо, що “нуліфікація” – це позбавлення документа законності, юридичної сили. Щодо цінних паперів та грошових знаків, означає визнання їх недійсними [18, с. 206].

Виходячи з викладеного, стає очевидно, що у професійному обігу термін “нуліфікація” набув поширення і використовується не тільки в юриспруденції, тобто не тільки стосовно правових явищ (“нуліфікація нормативного правового акта”, “нуліфікація закону”, “нуліфікація закону в суді присяжних”, “нуліфікація договору” і так далі), але і, наприклад, доволі поширений у галузі економіки.

Отже, “нуліфікація” як явище, що представляє за своєю природою вилучення із системи будь-якого елемента, належить до явищ (понять) універсального міждисциплінарного характеру. Водночас потенційно широка сфера застосування терміна та його відносна новизна визначають, що коректність його вживання потребує уточнення стосовно кожної з ділянок наукового знання, в якій є явище нуліфікації.

Що стосується практики застосування нуліфікації, то варто звернутися до історичної ретроспективи. Так, починаючи від утворення конфедерації північноамериканських штатів до спроб укладання нового союзного договору між республіками СРСР у 1991 р. та відцентрових тенденцій у сучасному Європейському Союзі – все це є явним підтвердженням процесів, пов'язаних із нуліфікацією.

Доктрина нуліфікації, суттю якої стосовно публічно-правових утворень є право на незастосування актів федерального центру (вищих наддержавних органів) і право на вихід зі складу об'єднання, отримали найбільше теоретичне обґрунтування в США в період раннього державного будівництва. У 1798 р. Конгрес прийняв низку законів, сприйнятих частиною істеблішменту як “репресивні” – закон про іноземців, що дозволяв президенту депортувати за межі США громадян іноземних держав, які становили небезпеку для держави; закон про підбурювання до заколоту (який визнав кримінальним діянням поширення інформації, “ганьбить” уряд, президента чи Конгрес).

Підписання президентом Дж. Адамсом (J. Adams) і набуття чинності цими актами, а також наступний факт звинувачення кількох редакторів опозиційних газет у підбурюванні до заколоту стали причинами конституційної кризи в країні. Федералісти були дискредитовані; правильність вибору теорії дуалістичного федералізму, покладену в основу державного будівництва, було поставлено під сумнів. Останньому активно сприяли республіканці, які ініціювали прийняття законодавчими зборами штатів Вірджинія та Кентуккі резолюцій, що стали основою “теорії втручання” штатів (“теорії прав штатів”). Ця теорія передбачає наявність у штатів права самостійно тлумачити положення федеральної Конституції та приймати рішення відповідно до нею прийнятих зобов'язань.

Так, у резолюції штату Кентуккі було закріплено положення про те, що у разі, якщо штат визнає акт, що не відповідає Конституції США, він може не застосовувати його (тобто здійснити акт нуліфікації) [19].

Незважаючи на те, що інші суб'єкти північноамериканської федерації не прийняли аналогічні резолюції і теорія втручання не стала основою подальшого конституційного розвитку, суперечки про право штатів на нуліфікацію продовжились. Вчергове їх виток виник, наприклад, після ухвалення Верховним Судом США у 1954 р. рішення у справі “Браун проти управління освітою” (“Brown v. Board of Education of Topeka”) [20], що спричинило протидію штату Алабама, який визнав рішення вищої судової інстанції країни незаконним та недійсним на території штату до моменту врегулювання питання із федеральним урядом.

Сучасний приклад нуліфікації ілюструє Закон України “Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією”. Цей закон визначає, що припинення дії зазначеного Договору звільняє Україну від будь-яких обов’язків з його виконання та не впливає на права, зобов’язання або правове становище України, що виникли з моменту його виконання до часу його припинення, згідно зі статтею 70 Віденської конвенції [21].

Висновки. Отже, дерогація, аброгація та нуліфікація – важливі правові концепції, що відіграють основну роль у регулюванні міжнародних і національних правових відносин, забезпечуючи гнучкість та адаптивність законодавства до змінюваних умов і обставин. Дерогація означає тимчасове припинення застосування певних норм права в умовах надзвичайних обставин, що загрожують життю нації, наприклад, під час воєн або значних соціальних небезпек. Це дає змогу державам відступити від зобов’язань, зафіксованих у таких документах, як Європейська конвенція про захист прав людини та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, з обов’язковим урахуванням інших міжнародних зобов’язань і недопущенням дискримінації. Аброгація передбачає скасування або зміну застарілих законів або норм, що вже не відповідають сучасним реаліям або потребам суспільства. Цей термін може також використовуватися в контексті амністії, звільняючи засуджених у зв’язку зі спеціальними подіями або обставинами, що мають значний суспільний резонанс. Нуліфікація означає визнання документа або законодавчого акта повністю недійсним, що веде до повного вилучення його з правової системи, як у випадку із Законом України про припинення дії Договору про дружбу з Російською Федерацією.

Застосування цих механізмів відображає баланс між необхідністю дотримання закону і здатністю адаптуватися до непередбачених обставин, що потребують швидких і рішучих змін у законодавстві. Ці правові інструменти сприяють збереженню правової визначеності та порядку, а також дають змогу урядам та міжнародним організаціям ефективно реагувати на соціальні виклики, захищаючи при цьому основні права і свободи громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jasudowicz T. Granice korzystania z praw człowieka – rozwiązania Konstytucji RP na tle standardów europejskich, C. Mik (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku a członkostwo Polski w Unii Europejskiej, Toruń 1999, 35 s.
2. Radajewski Mateusz. Derogacja praw i wolności w sytuacjach nadzwyczajnych w międzynarodowych systemach ochrony praw człowieka. *Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa*. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. 2015. S. 129–140.
3. Плантоненко О. Правові заборони та обмеження, їх зв’язок із поняттями “дерогація”, “аброгація”, “нуліфікація”. *Підприємництво, господарство і право*. 3/2019. С. 231–235.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

6. Про Заяву Верховної Ради України “Про відступ України від окремих зобов’язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод”. Постанова Верховної Ради України; Заява від 21.05.2015 № 462-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 29, ст. 267.
7. Обмеження під час надзвичайного стану: орієнтири щодо застосування статті 15 Європейської конвенції з прав людини. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_court_of_human_rights/sbpyezerrya-tke-af-raeivymrsgs-fkharts-sukzhrkhyuy-ses-iafkhsftsvaryya-fkhakhkhk-15-zhvustyemfensl/
8. Coronavirus derogations from human rights send wrong signal, say MEPs. URL: <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/coronavirus-derogations-from-human-rights-send-wrong-signal-say-meps/>
9. Назарчук І. Вплив COVID-19 на міжнародне право. Правники аналізують виклики, відслідковують тенденції, роблять прогнози (частина перша). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/coronavirus-mizhnarodne-pravo/30555879.html>
10. CASE OF KUIMOV v. RUSSIA (Application no. 1796/20). 13 October 2022. URL: <https://laweuro.com/?p=19816>
11. Аброгація. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Аброгація>
12. Великий юридичний словник. URL: <https://juridical.slovaronline.com/4-ABOLITSIYA>
13. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88.
14. Денисовський М. Д., Томчук І. О. Здійснення помилювання за законодавством України та зарубіжних країн: проблемні аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2020/1. С. 301–306.
15. Письменський Є. О. Про пошук нових підходів до забезпечення ефективності застосування помилювання. Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення: *матер. міжнарод. наук.-практ. кругл. столу* (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / укладачі: Л. М. Демидова, К. А. Новікова, Н. В. Шульженко. Харків: Константа, 2019. С. 186–189.
16. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
17. Турчак А. М. Нуліфікація адміністративного акту: питання сутності та класифікації. Проблеми сучасних трансформації. Серія: право, публічне управління та адміністрування. № 3. 2022. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-3-01-08>
18. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2006. 356 с.
19. Kentucky and Virginia Resolutions. *Monticello*. <https://www.monticello.org/research-education/thomas-jefferson-encyclopedia/kentucky-and-virginia-resolutions/>
20. “Brown v. Board of Education of Topeka”: *Вікіпедія: вільна енциклопедія* URL: https://cutt.ly/pHYD3SW_
21. Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією: Закон України від 06.12.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2643-19>

REFERENCES

1. Jasudowicz, T. *Granice korzystania z praw człowieka – rozwiązania Konstytucji RP na tle standardów europejskich*, C. Mik (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku a członkostwo Polski w Unii Europejskiej, Toruń 1999, 35 p. [In Polish].
2. Radajewski, Mateusz. *Derogacja praw i wolności w sytuacjach nadzwyczajnych w międzynarodowych systemach ochrony praw człowieka*. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. 2015. P. 129–140. [In Polish].
3. Plantonenko, O. *Pravovi zaboryny ta obmezhenia, ikh zviazok iz poniattiamy “derohatsiia”, “abrohatsiia”, “nulifikatsiia”* [Legal prohibitions and restrictions, their connection with the concepts of “derogation”, “abrogation”, “nullification”]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 3/2019. P. 231–235. [In Ukrainian].
4. *Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava vid 16.12.1966* [International Covenant on Civil and Political Rights dated December 16, 1966]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text [In Ukrainian].
5. *Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950* [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms dated November 4, 1950]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [In Ukrainian].

6. **Pro Zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro vidstup Ukrainy vid okremykh zoboviazan, vyznachenykh Mizhnarodnym paktom pro hromadianski i politychni prava ta Konventsiiu pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod”** [About the Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine “On the withdrawal of Ukraine from certain obligations defined by the International Covenant on Civil and Political Rights and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms”]. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy; Zaiava vid 21.05.2015 No. 462-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2015, No. 29, st. 267. [In Ukrainian].
7. **Obmezhenia pid chas nadzvychajnoho stanu: oriientyry shchodo zastosuvannia statti 15 Yevropejskoi konventsii z prav liudyny** [Restrictions during a state of emergency: guidelines for the application of Article 15 of the European Convention on Human Rights]. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_court_of_human_rights/sbpyezerrya-tke-af-raeivymrsgs-fkharts-sukzhrkhyuy-ses-iafkhsftsvarrya-fkhakhkhk-15-zhvustyemfensl/ [In Ukrainian].
8. **Coronavirus derogations from human rights send wrong signal**, say MEPs. URL: <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/coronavirus-derogations-from-human-rights-send-wrong-signal-say-meps/> [In English].
9. Nazarchuk, I. **Vplyv COVID-19 na mizhnarodne pravo. Pravnyky analizuiut vyklyky, vidslidkovuiut tendentsii, robliat prohozy** [Impact of COVID-19 on international law. Lawyers analyze challenges, monitor trends, make forecasts] (chastyna persha). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/coronavirus-mizhnarodne-pravo/30555879.html> [In Ukrainian].
10. **CASE OF KUIMOV v. RUSSIA** (Application no. 1796/20). 13 October 2022. URL: <https://laweuro.com/?p=19816> [In English].
11. **Abrohatsiia. Vikipediia: vilna entsyklopediia** [Abrogation. Wikipedia: the free encyclopedia]. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Abrohatsiia> [In Ukrainian].
12. **Velykyi yurydychnyi slovnyk** [A large legal dictionary] URL: <https://juridical.slovaronline.com/4-ABOLITSIIYA> [In Ukrainian].
13. **Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 No. 4651-VI** [Criminal Procedure Code of Ukraine dated April 13, 2012 No. 4651-VI]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2013, No. 9–10, No. 11–12, No. 13, st. 88. [In Ukrainian].
14. Denysovskiy, M. D., Tomchuk, I. O. **Zdiisnennia pomyluvannia za zakonodavstvom Ukrainy ta zarubizhnykh krain: problemni aspekty** [Execution of pardons under the legislation of Ukraine and foreign countries: problematic aspects]. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2020/1. P. 301–306. [In Ukrainian].
15. Pysmenskyi, Ye. O. **Pro poshuk novykh pidkhodiv do zabezpechennia efektyvnosti zastosuvannia pomyluvannia** [On the search for new approaches to ensuring the effectiveness of the pardon application]. Efektyvnist kryminalnoho zakonodavstva: doktrynalni, zakonotvorchy ta pravozastosovni problemy yii zabezpechennia: mater. mizhnarod. nauk.-prakt. kruhl. stolu (m. Kharkiv, 17 trav. 2019 r.) / ukladachi: L. M. Demydova, K. A. Novikova, N. V. Shulzhenko. Kharkiv: Konstanta, 2019. P. 186–189. [In Ukrainian].
16. **Rymskyi statut mizhnarodnoho kryminalnoho sudu vid 17.07.1998** [Rome Statute of the International Criminal Court dated 17.07.1998]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text [In Ukrainian].
17. Turchak, A. M. **Nulifikatsiia administratyvnoho aktu: pytannia sutnosti ta klasyfikatsii**. [Nullification of an administrative act: issues of substance and classification. Problems of modern transformation]. Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia. No. 3. 2022. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-3-01-08> [In Ukrainian].
18. Zavadskyi, Y. S., Osovska, T. V., Yushkevych, O. O. **Ekonomichnyi slovnyk** [Economic dictionary]. Kyiv: Kondor, 2006. 356 p. [In Ukrainian].
19. **Kentucky and Virginia Resolutions**. Monticello. <https://www.monticello.org/research-education/thomas-jefferson-encyclopedia/kentucky-and-virginia-resolutions/> [In English].
20. **“Brown v. Board of Education of Topeka”**: Вікіпедія: вільна енциклопедія URL: <https://cutt.ly/pHYD3SW> [In English].
21. **Pro pryppynennia dii Dohovoru pro druzhbu, spivrobitnytstvo i partnerstvo mizh Ukrainoiu i Rosiiskoiu Federatsiiei**: [On the termination of the Treaty on Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation]: Zakon Ukrainy vid 06.12.2018 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2643-19> [In Ukrainian].

Дата надходження: 16.08.2024 р.

Yaroslav SMOLYN

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Assistant Professor of the International
and Criminal Law Department,
Ph.D. in Law
yaroslav.v.smolyn@lpnu.ua
ORCID: 0009-0008-7848-841X

Mariia ANTSYFEROVA

Lviv Polytechnic National University,
student of the Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education
mariia.antsyferova.pv.2020@lpnu.ua
ORCID: 0009-0003-2265-9877

DEROGATION, ABROGATION, NULLIFICATION: CONCEPTS, FEATURES AND APPLICATION EXAMPLES

The article analyzes the legal concepts of derogation, abrogation and nullification, which are tools for regulating relations in society and international relations. It is determined that the derogation means the partial cancellation of the law or its individual provisions, for the purpose of temporary deviation from obligations during emergency situations. Examples of the derogation include the actions of Ukraine during armed aggression by the Russian Federation and the actions of European countries during the COVID-19 pandemic. Abrogation (abolition) means the cancellation or change of an outdated law or agreement. The term has its roots in Roman law, where various forms of abrogation existed. Over time, repeal has evolved into a legal tool that allows governments to repeal outdated laws or make changes without having to maintain the application of the previous rule. Contemporary applications of abrogation include criminal procedure law, where proceedings can be dismissed if charges are not proven, and international procedures, such as pardons or amnesties, which allow convicts to be released without overturning the sentence. It has been established that the term “nullification” is used both in the legal and economic spheres, and means the deprivation of documents of legal force or the recognition of securities as invalid. The historical practice of nullification is considered, starting from the formation of the confederation of North American states, attempts to conclude a new union treaty between the republics of the USSR in 1991, and centrifugal tendencies in the European Union. In modern conditions, as the example of Ukraine with Russia shows, the nullification of treaties can serve to protect national interests in response to external challenges.

In conclusion, the author concludes that these legal mechanisms are important for ensuring legal stability and adaptability, allowing to respond to emergency situations and social challenges without violating the basic rights and freedoms of citizens.

Keywords: derogation, abrogation, nullification, prohibition, restrictions, legal relations, rights.